

ΚΕΙΜΕΝΑ & ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Θ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Τò μυστήριο τοῦ θανάτου στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

Βόλος, 5-7 Νοεμβρίου 2007

"Ἡ περί τῶν νεκρῶν πρόνοια τοῦ δικαίου"

Αναστάσιος Ν. Μαρῖνος, Δρ. Ν.
Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἐ.τ.
Εἰδικός Ἐπιστημονικός Σύμβουλος
τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ὁ ἄνθρωπος, τό δημιούργημα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ ἀντικείμενο προστασίας καί ἰδιαίτερας μερίμνης διά τήν Πολιτείαν μέσω τοῦ δικαίου. Ἔτσι τό ἄρθρο 35 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ὀρίζει ὅτι τό πρόσωπον «ἄρχεται ὑπάρχον ἅμα ὡς ἐτέχθη ζῶν, παύει δέ διά τοῦ θανάτου αὐτοῦ», τό δέ ἄρθρον 36 ὀρίζει ὅτι τό «κυοφορούμενον ὡς πρός τά εἰς αὐτό ἐπαγόμενα δικαιώματα λογίζεται γεννηθέν ἄν τεχθῆ ζῶν».

Ἡ ἰδιαίτερα μέριμνα τήν ὁποίαν ἐπιδεικνύει ἡ Πολιτεία διά τόν ἄνθρωπον δέν ἐξαντλεῖται εἰς τήν δυνατότητά του νά ἀποκτᾷ δικαιώματα, τά ὁποῖα ἀναγνωρίζει ἡ ἔννομος τάξις, ἀλλά βαίνει περαιτέρω καί ἐπειδή θεωρεῖ τόν ἄνθρωπον πρόσωπον σέβεται τήν ἀξιοπρέπεια, ἀφοῦ τό ἄρθρον 2 ὀρίζει ὅτι : «Ὁ σεβασμός καί ἡ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν πρωταρχική ὑποχρέωση τῆς Πολιτείας».

Εἶναι λογικό λοιπόν τό ἐνδιαφέρον τῆς Πολιτείας διά τόν ἄνθρωπον νά συνεχίζεται καί μετά τόν θάνατόν του, διότι δέν θά ἦταν συνεπής ὁ νομοθέτης πρός ἑαυτόν, ἐάν ἐσέβετο μέν τόν ἄνθρωπον, ὅσο αὐτός εἶναι ζωντανός, ἀδιαφοροῦσε δέ γιά τό σκῆνωμά του μετά τόν θάνατό του.

Ὁ σεβασμός πρός τόν νεκρόν ἀπαντᾷ εἰς τήν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ὡς ἐπιταγή τῶν Θεῶν. Ὅταν ἡ Ἀντιγόνη προσήχθη ἐνώπιον τοῦ Κρέοντος κατηγορούμενη ὅτι παραβίασε τήν διαταγήν του νά μὴ ταφεῖ ὁ νεκρός τοῦ Πολυνείκουσ συνομολόγησε ὅτι εἶχε παραβεῖ τήν διαταγήν αὐτήν ἐνταφιάζοντας τόν νεκρόν τοῦ ἀδελφοῦ της καί ἀντέταξε ὅτι τήν ταφήν ἐπιβάλλει ἡ ἄγραφη καί ἀσάλευτη ἐπιταγή τῶν Θεῶν «τάγραπτα κάσφαλή Θεῶν νόμιμα» τά ὁποῖα δέν ἰσχύουν σήμερον μόνον ἢ χθές «ἀλλ' αἰεῖποτε ζῆ ταῦτα κούδεις οἶδεν ἐξ ὅτου ἴφάνη» (Σοφοκλέους, Ἀντιγόνη, στιχ. 454 ἐπομ.).

Εἰς τήν ἐνέργειάν της δέ αὐτήν ἡ Ἀντιγόνη εἶχε συμπαραστάτην τόν λαόν τῶν Θηβῶν καί τόν μάντην Τειρεσίαν ὁ ὁποῖος, προσελθὼν εἰς τόν Κρέοντα, μετέφερεν εἰς αὐτόν τήν ὀργήν τῶν Θεῶν, διότι οἱ βωμοῖ των εἶχον μιανθῆ ὑπό τῶν κυνῶν καί τῶν πτηνῶν, τά ὁποῖα κατέτρωγον τοῦ Πολυνείκουσ τό πτώμα καί τόν εἰδοποίησεν ὅτι ἐάν δέν συνεμορφοῦτο πρός τήν θέλησιν τῶν Θεῶν, πολλά δεινά τόν ἀνέμενον.

Ἀποδεικνύεται ἔτσι ὁ σεβασμός τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρός τό πτώμα τοῦ νεκροῦ.

Ὁ σεβασμός στούς νεκρούς θεσπίζεται καί ἀπό διεθνεῖς συμβάσεις καί εἰδικότερα ἀπό τό δίκαιον τοῦ πολέμου, τό ὁποῖον προβλέπει ἀναστολήν τῶν ἐχθροπραξιῶν διά τήν περισυλλογήν τῶν νεκρῶν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν.

Δοθέντος ὅμως ὅτι ὁ σεβασμός πρός τό σῶμα τοῦ νεκροῦ ἔχει καί θρησκευτικὴν θεμελίωσιν, ὁ σεβασμός αὐτός ἐπιβάλλεται, ἐξ ἐπόψεως δικαίου, καί διά τῶν διατάξεων περί θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

Ἀπό τήν ἀνωτέρω ἄποψιν ἡ μεταχείρισις τοῦ σκηνώματος τοῦ νεκροῦ ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας, δέν πρέπει νά ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μέ τίς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις τίς ὁποῖες εἶχεν ἐν ζωῇ ὁ νεκρός καί οἱ ὁποῖες πρέπει νά γίνουν σεβαστές πολλῶ μᾶλλον ἐάν τίς εἶχε διατυπώσει καί ἐγγράφως, ἄλλως πρέπει νά ἐρωτηθοῦν οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ.

Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ἀνακύπτει τό ἐρώτημα πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ θρησκεία τό σκῆνωμα τοῦ νεκροῦ. Τό ζήτημα διαφέρει ἀναλόγως τῆς θρησκείας περί τῆς ὁποίας κάθε φορά πρόκειται.

Ἡ χριστιανική θρησκεία τηρεῖ κατά παράδοσιν, ἀνατρέχουσαν εἰς τούς χρόνους τοῦ Κυρίου, τήν τακτικήν τοῦ ἐνταφιασμοῦ. Ἄλλες θρησκείες ὅπως π.χ. οἱ ἰνδουϊστικές χρησιμοποιοῦν ὡς μέσον καταστροφῆς τοῦ σκηνώματος τήν καῦσιν (ἀποτέφρωσιν) αὐτοῦ καί ἐν πάσῃ περιπτώσει κάθε ἄτομον, ἀνεξαρτήτως τῆς θρησκείας τήν ὁποίαν κατ' ἀρχήν ἀκολουθεῖ, δικαιούται νά ἐπιλέξῃ ἐλευθέρως τόν τρόπον καταστροφῆς τοῦ σκηνώματός του δυνάμενον νά ἐπιλέξῃ καί τρόπον διάφορον ἐκείνου τόν ὁποῖον ἐπιβάλλει ἡ ἴδια αὐτοῦ θρησκεία, πρὸς τίς ἀρχές τῆς ὁποίας ἔχει δικαίωμα νά διαφωνήσῃ. Τό μόνον τό ὁποῖον δέν δικαιούται νά κάμῃ εἶναι νά ἐπιλέξῃ τρόπον καταστροφῆς τοῦ σκηνώματός του δημιουργοῦντα κινδύνους διά τήν δημοσίαν ὑγείαν. Δέν δικαιούται π.χ. νά ὀρίσει διά τῆς διαθήκης του ὅτι ἐπιθυμεῖ νά παραμείνῃ ἄταφον τό πτώμα του διά νά σαπίσῃ ἢ νά γίνῃ βορά σαρκοβόρων ζώων καί πτηνῶν, διότι ὑπάρχει τότε κίνδυνος ἐξαπλώσεως μολυσματικῶν νόσων. Αὐτήν τήν ἔννοιαν εἶχε καί ἡ ὀργή τῶν ἀρχαίων Θεῶν, διότι εἶχαν μολυνθῆ οἱ βωμοί των ἀπό τά σκυλιά καί τά πουλιά, τά ὁποῖα κατέτρωγαν τό πτώμα τοῦ Πολυνείκους.

Δέν ἐπιτρέπεται ἐπίσης ἡ μεταχείρισις τοῦ σκηνώματος ἢ τμήματος αὐτοῦ κατά τρόπον ὁ ὁποῖος ἐμπεριέχει προσβολήν τῆς μνήμης τοῦ θανόντος ὅπως π.χ. ὁ ἀποκεφαλισμός τοῦ πτώματος καί ἡ περιφορά τῆς κεφαλῆς πρὸς περιῦβρισιν καί ἐμπτυσμόν.

Τέλος τό ἄρθρο 365 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ὀρίζει ὅτι : *«Ὅποιος προσβάλλει τήν μνήμη νεκροῦ μέ βάνανση ἢ κακόβουλη ἐξύβριση ἢ μέ συκοφαντική δυσφήμιση τιμωρεῖται μέ φυλάκιση μέχρις ἑξ μηνῶν»*. Ἀπό τήν διάταξη αὐτή συνάγεται ὅτι ὁ σεβασμός τόν ὁποῖον ἐξασφαλίζει τό δίκαιον πρὸς τόν νεκρόν δέν ἀφορᾷ μόνον τό σκῆνωμα αὐτοῦ, ἀλλά καί τήν ἐν γένει προσωπικότητα αὐτοῦ ἐν ζωῇ, ἡ ὁποία συνεχίζεται μετά θάνατον ὡς μνήμη τεθνεῶτος. Προβλέπεται δέ καί χρηματική ἰκανοποίησις στούς συγγενεῖς τοῦ θανόντος κατά τās διατάξεις τοῦ Αστικοῦ Κώδικος (ἄρθρον 57 Α.Κ.), ὡς καί ἄρσις τῆς προσβολῆς (ἄρθρον 57 Α.Κ.).

Συμπέρασμα : Ἡ Πολιτεία, δηλαδή τό δίκαιο, ὀφείλει νά ἐξασφαλίζει, ὅσον ἀφορᾷ τό σκῆνωμα τοῦ νεκροῦ, μεταχείρισιν σύμφωνον πρὸς τās ἀρχάς τῆς θρησκείας ἢ τήν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ καί ὑποχρεοῦται νά ἀπαγορεύει μεταχείρισιν ἡ ὁποία ἐγκυμονεῖ κινδύνους διά τήν δημοσίαν ὑγείαν ἢ ἐμπεριέχει προσβολήν τῆς μνήμης τοῦ νεκροῦ.

Ἐξ ἐπόψεως ἰσχυροῦσης ἐν Ἑλλάδι νομοθεσίας πρέπει νά μνημονευθῆ ἡ προσφάτως τεθεῖσα σέ ἰσχύ διάταξις τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Ν. 3448/2006 (Φ.Ε.Κ. 57 τ. Α') μέ τήν ὁποίαν προεβλέφθη ἡ δυνατότης ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν, ἡμεδαπῶν καί ἀλλοδαπῶν, *«τῶν ὁποίων οἱ θρησκευτικές πεποιθήσεις ἐπέτρεπαν τήν μετά θάνατον ἀποτέφρωσιν»*.

Ἡ διάταξη αὐτή προκαλεῖ ἀμφιβολίες ὡς πρὸς τήν ἀρμονίαν της πρὸς τό Σύνταγμα καί εἰδικότερα ὡς πρὸς τό ἄρθρον 13 τοῦ Συντάγματος, τό ὁποῖον κατοχυρώνει στήν Ἑλλάδα τό δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Πράγματι ἡ ὡς ἄνω διάταξις ἐξασφαλίζει τήν δυνατότητα ἀποτεφρώσεως ὅχι ὁποιοῦδήποτε νεκροῦ, ἀλλά μόνον ἐκείνων οἱ θρησκευτικές πεποιθήσεις τῶν ὁποίων *«ἐπέτρεπαν τήν μετά θάνατον ἀποτέφρωσιν»*.

Ὡς εἶναι διατυπωμένη ἡ διάταξη ὀδηγεῖ ἀβίαστα στό συμπέρασμα ὅτι ἐάν οἱ ἐν ζωῇ θρησκευτικές πεποιθήσεις τοῦ νεκροῦ δέν ἐπέτρεπαν τήν ἀποτέφρωσιν τοῦ σκηνώματός του, τότε ἡ ἀποτέφρωσις δέν ἐπιτρέπεται.

Ἐρμηνευόμενος μέ αὐτήν τήν ἔννοιαν ὁ νόμος εἶναι εὐθέως ἀντισυνταγματικός, διότι ἐάν ὁ νεκρός εἶχεν ἐκφράσει ἐν ζωῇ τήν ἐπιθυμίαν του νά ἀποτεφρωθῆ τό σκῆνωμά του, ἀκόμη καί ἐάν ἡ θρησκεία τήν ὁποίαν οὗτος ἐπρέσβευεν ἐν ζωῇ δέν ἐπέτρεπε τήν καύση τῶν νεκρῶν, ἡ ἐπιθυμία του αὐτή πρέπει νά γίνῃ σεβαστή, διότι δικαίωμά του ἦτο ἀναφαίρετο νά διαφωνήσῃ μέ τήν Ἐκκλησία εἰς τήν ὁποίαν ἀνήκε ἢ τήν θρησκεία τήν ὁποίαν ἐπρέσβευεν. Ἐάν ὅμως ὁ νόμος τοῦ ἀπαγορεύει αὐτήν τήν διαφωνίαν, ὅπως ὁ ὡς ἄνω συγκεκριμένος νόμος, τότε εἶναι ἀντισυνταγματικός. Αὐτονόητον ὅμως εἶναι ὅτι θεμιτόν εἶναι νά τεθοῦν ὀρισμένοι περιορισμοί εἰς τήν ἀποτέφρωσιν ὅπως π.χ. νά μήν ἐπιτρέπεται ἡ ἀποτέφρωσις πρὶν ἢ παρέλθῃ ὀρισμένον χρονικόν διάστημα ἀπαραίτητον διά νά διενεργηθοῦν συγκεκριμένες ἰατρικές ἐξετάσεις κατάλληλες διά τήν ἀστυνομικήν ἔρευνα, ὅταν ὑπάρχουν ὑπόνοιες ὅτι ὁ ἐπελθὼν θάνατος ὠφείλετο εἰς ἐγκληματικήν ἐνέργειαν.

Αὐτονόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἰς τήν ὁποίαν ἀνήκεν ὁ νεκρός ἐν ζωῇ, ἐάν δέν ἀποδέχεται τήν

ἀποτέφρωσιν τῶν νεκρῶν, ἔχει κάθε δικαίωμα νά ἀρνηθῆ τήν τέλεσιν νεκρωσίμου ἀκολουθίας εἰς ἐκεῖνον ἐκ τῶν ὀπαδῶν της ἢ οἰονδήποτε ἄλλον ὁ ὁποῖος ἀπετεφρώθη μετά τόν θάνατόν του, ἐπειδή ὁ ἴδιος τό ἐπιθυμοῦσε καί οὐδεὶς δύναται νά τήν ὑποχρεώσῃ νά τελέσῃ τήν ἐξόδιον ἀκολουθίαν. Ἡ θρησκευτική ἐλευθερία δέν ἀντιτάσσεται εἰς τήν περίπτωσιν αὐτήν κατά τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι τό δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἐκδήλωση τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ καί ἡ ἐπιθυμία τοῦ νεκροῦ ἢ ἐν ζωῇ ἐκδηλωθεῖσα νά ἀποτεφρωθῆ μετά θάνατον, ἀκολουθεῖ τόν ἄνθρωπον καί μετά τόν θάνατόν του καί ταῦτα διότι ἀναφέρεται στήν σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεόν ἢ ὁποία συνεχίζεται καί εἰς τόν μετά τόν θάνατον κόσμον.